№ 187 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 5 **1900** ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 5 № 187

ՔՍԱՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարւան 6 րուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի եւ տօն օրերից).
Յայտարարութիւնը ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարւում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.
Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Գործը առաջ չէ գնում.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլ. Երկու յուցամունք. Նամակ Ալեքսանդրապօլից. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Չինական գործեր. Երկու հանդէս. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Ամուսնական գործերը հայերի մէջ.

ԳՈՐԾԸ ԱՌԱՋ ՉԷ ԳՆՈՒՄ

Արեւելեան լեզուների ուսումնասիրութեան հարցը ներկայումս քննութեան առարկայ է դարձել մամուլի օրգաններում. Ամենքը խոստովանում են, որ արեւելեան լեզուներ գիտցողների թիւը սակաւ է եւ կարիք երեւացած ժամանակ չը կան անձինք, որոնք կարողանային օգնել պետական եւ մասնաւոր հիմնարկութիւններին որ եւ է յարաբերութեան մէջ մտնելու օտար տարրերի հետ: Օրինակ, ներկայ չինական ընդհարման ժամանակ, չը կան մարդիկ, որոնք գիտենային չինական լեզուն, հասկանային չինացիների խօսածը եւ գրածը եւ առանձին յարաբերութիւնների մէջ մտնէին նրանց հետ:

Նոյն դրութիւնն է առաջ գալիս, երբ պէտք է քաղաքական կամ առեւտրական մի գործ սկսել եապօնացիների, պարսիկների եւ ուրիշ ազգերի հետ: Լեզու չը գիտենալը խանգարում է միմեանց հասկանալու եւ յաճախ պատճառ է դառնում անհիմն թիւրիմացութիւնների, որոնք տեղի չէին ունենայ, եթէ մարդիկ կարողանային ունենալ մտքի եւ զգացմունքների կատարեալ փոխանակութիւն:

Սակայն մինչեւ այժմ ո՛չ ոք ոչ մի բաւարար ծրագիր չառաջարկեց այդ պակասութեան առաջն առնելու համար: Համալսարանների արեւելեան ֆակուլտէտները, որոնք զբաղված են արեւելեան լեզուների գիտնական հետազօտութեամբ, մինչեւ այժմ չեն գրաւում բազմաթիւ ուսանողների եւ այն անձինք, որոնք իրանց նուիրել են այդ լեզուների ուսումնասիրութեան, շատ անգամ ստիպված են մոռանալ իրանց սովորածը, որովհետեւ նրանց հրաւիրող, նրանց գրկաբաց ընդունող եւ նրանց պաշտօն տուող չէ լինում, որպէս զի սովորած լեզուները մի բանի պէտք գան: Մի քանիսը առաջարկում են արեւելեան լեզուների ուսումնասիրութեան համար հիմնել աւելի հասարակ դպրոցներ, որոնք զբաղված չը լինեն գիտնական նրբութիւններով եւ միայն հայթայթեն լեզուի գործնական գիտութիւն: Այդպիսի դպրոցներում կարող են սովորել քիչ կրթական պատրաստութիւն ունեցող պատանիներ եւ իւրացնել լեզուները առօրեայ գործնական նպատակների համար: Սակայն այդպիսի դպրոցներն էլ շատ քիչ յաճախորդներ կունենան, եթէ այնտեղ աւարտող աշակերտների համար պարզ չը լինի, թէ ինչ պաշտօններ նրանք կարող են ստանալ իրանց ուսումը աւարտելուց յետոյ:

Արեւելեան լեզուներ սովորելու համար պէտք է ունենալ կամ գիտնական սէր դէպի այդ լեզուները կամ գործնական նպատակ: Այս վերջին կէտը մինչեւ այժմ այնքան կենսական պահանջ չէ դարձել, որ մարդիկ նրանով զբաղվէին: Բոլորովին այլ կերպարանք կը ստանար գործը, եթէ օրինակ պահանջվէր, որ այս կամ այն տեղում որոշ պաշտօն վարող անձինք անպատճառ գիտենան տեղական լեզուն: Այն ժամանակ լեզուի ուսումնասիրութիւնը կը դառնար գրաւիչ եւ կը գտնէր շատ անկացողների:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼ

Մեր դարում կան եւ «ծախու երեխաներ»: Պէտք է հասկանալ բառացի մտքով—ծախում են ծնողները իրանց երեխաներին: Տեղը, ուր կատարվում է այդ առուծախը, հեռաւոր, ցուրտ Սիբիրն է, եակուտների երկիրը: Շուկայի գինը 10-ից մինչեւ 50 րուբլի է: Ծախում են անճարութիւնից, իսկ առնում են ծառայեցնելու համար: Ահա ինչպէս է նկարագրում «Сѣвер. Курьеръ» լրագիրը այդ առ ու ծախի հանգամանքները.

Աննախանձելի է կեանքը Եակուտեան շրջանում: Ինն ամիս ձմեռ, հողը մշակելու անկարելիութիւն, որսորդութեան եւ ձկնորսութեան խղճուկ արհեստը, այլացեղ, թըշնամաբար տրամադրված ազգաբնակութիւն, եւ այդպիսի հանգամանքների մէջ երկար տարիներ ապրում է այնտեղ տեղափոխված մարդը: Այդ կեանքի մէջ երեխաները կենդանի լուծ են, եւ տղամարդը, որի հետ ապրում էր գուցէ սիրող կինը եւ մեռաւ, չէ կարողանում դիմանալ ու յօժարութեամբ զրկւում է իր երեխային պատահաբար այդ կողմերը եկած վաճառականին կամ ուրիշ ցանկացողին: Թողնել երեխաներին խրճիթի մէջ—մենակ—մի եւ նոյնն է թէ թողնել, որ նրանք կամ մեռնեն սովածութիւնից կամ վայրենի գազանի ճանկն ընկնեն. ուրեմն, ամենից լաւ է ծախել, ստանալ մի քանի տասնեակ րուբլի եւ ապրուստ անել այդ փողով: Ծախողները յամենայն դէպս աւելի շատ են քան առնողները, որովհետեւ վաճառականներ եւ ունեւորներ առհասարակ քիչ կան, իսկ դժբաղդ, ամենքի համար անհարկաւոր երեխաներ շատ են ծնվում:

Դուք չը պիտի զարմանաք, ընթերցող, այս առուծախի վրա: Նկատի ունեցէք տեղը, հեռաւոր կորած ու մոռացված Եակուտեան շրջանը, ուր ապրում են եակուտներ եւ ուր օրէնքի պահանջները անհնարին է կատարել խստութեամբ. վերջապէս, նկատի ունեցէք ծնողների բարոյական ու տնտեսական վիճակը: Այդտեղ դեռ կան արդարացնող հանգամանքներ: Բայց ինչ կասէք դուք, երբ նոյն տեսակ անհոգի վերաբերմունքը դէպի երեխաները նկատվում է եւ այնպիսի տեղերում, ուր չը կան սիբիրեան պայմաններ, ուր մարդիկ ապրում են քաղաքակրթութեան, օրէնքների մշակած պահանջների մէջ: Այս տեղերում էլ լինում է երեխաների առուծախ: Բայց միթէ միայն պէտք է որոնել առնողի եւ ծախողի դրութիւն: Ի՞նչ են այն ծնողները, որոնք իրանց երեխաներին հարստահարում են անխիղճ կերպով, իրանց նիւթական շահի համար. միթէ կարելի է նրանց տարբերել Եակուտեան շրջանի բնակիչներից, որոնք ծախում են փոքրիկներին իբրեւ ապրանք: Տեսէք, ընթերցող, ինչեր են կատարվում նոյն իսկ մեզ մօտ, Բագու քաղաքում: Ինչպէս յայտնի է, մազութը լաւ գին ունի. Սեւ քաղաքի գործարաններից, ուր սպիտակ նաւթ են քաշում, մազութը փոքր չափերով հոսում է այն ջրանցքների մէջ, որոնց շինել է քաղաքը եւ որոնց մէջ հաւաքված մազութը քաղաքի սեփականութիւնն է եւ լաւ արդիւնք է տալիս նրան: Բացի այդ ջրանցքներից՝ մազութ հաւաքվում է եւ ուրիշ տեղերում, որոնք ոչ ոքի սեփականութիւնը չեն կազմում: Ահա այդ տեղերում մազութի որս են կատարում այն աղքատ, բանուոր ընտանիքները, որոնց համար իւրաքանչիւր կոպէկ մի գիւտ է: Բայց որովհետեւ Սեւ քաղաքում ամենքը զբաղված են, ուստի մազութի որսի են ուղարկում փոքրիկ, 7—10 տարեկան երեխաներին: «Каспій» լրագիրը այսպէս է նկարագրում տեսարանը.

Ցաւալի եւ ծանր է տեսնել, թէ ինչպէս փոքրիկ, նիհար, կարիքի տակ ճնշված արարածը լարում է իր բոլոր չնչին ոյժը, որ մի կողմից միւս կողմը տանէ նաւթով լի վեդրօն, որի ծանրոյքը 15—20 ֆունտից աւել չի լինի: Այժմ, երբ դեռ չեն սկսվել ցրտերը, այդ աշխատանքը գոնէ վտանգ չէ սպառնում անչափահասների առողջութեան. բայց երբ կը գայ ձմեռը, կը սկսվեն անձրեւները, կը փչէ մեր հիւսիսային քամին—նրանցից քանիսները կը լինեն հիւանդ եւ քանիսները գուցէ չեն ապրի մինչեւ գալ գարունը... Աշխատանքը սարսափելի կեղտոտ աշխատանք է եւ այդ պատճառով էլ այդ երեխաներին հագցնում են ամենահին, պատառոտուն, անպէտք զգեստ, իսկ ոտնամաններ չեն էլ տալիս. գզգզված, թաց, մինչեւ ծնկները հասնող իւբկա եւ չապիկ, որոնք ամբողջովին նաւթոտ են եւ կպչում են մարմնին—ահա մազութ հաւաքող աղջկայ սովորական զգեստը. ձմեռն այդ բոլորի վրա աւելացնում են մի որ եւ է պատառոտուն աղլուխ՝ գլուխը եւ ուսերը ծածկելու համար: Ոսկրացաւը, ջերմատենդը, կրծքի, կոկորդի եւ կաշու հիւանդութիւնները համարեա երբէք չեն թողնում նրանց: Սամա թէ ձմեռ երեխաներին գործի են ուղարկում առաւօտեան ժամի հինգից ոչ ուշ, եւ ոչ հիւսիսային քամին, ոչ ցուրտը, ոչինչ չէ կարող արգելել, որ նրանք չը գնան հաւաքելու: Ի՞նչ դրութիւն է երեխայի համար վերկենալ ձմեռը տաք անկողնից, հագնել իր թաց զգեստը (որը երբէք չէ չորանում եւ չորանալ չէ կարող) ու գնալ աշխատելու, երբ դեռ նոյն իսկ չէ էլ լուսացել: Սարսափելի ցեխի մէջ 6—7 ժամ դէս ու դէն ընկ-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ ՀԱՅԵՐԻ ՄԷՋ

„Журналъ министерства юстиціи“ ամսագրի սեպտեմբերի գրքոյկում պ. Ն. Ֆադդեեվ տպել է հայոց եկեղեցական իրաւունքին վերաբերեալ մի յօդուած հետեւեալ վերնագրով—„О порядкѣ производства брачныхъ дѣлъ въ армяно-григоріанской церкви“: Ի նկատի ունենալով այդ հարցի հետաքրքրականութիւնը, մենք տալիս ենք ընթերցողներին այդ հիմնաւոր յօդուածի ամբողջական թարգմանութիւնը, նըկատելով միայն, որ այդ յօդուածի էական կէտերից մէկը—թէ ամուսնութիւնը զուտ հոգեւոր գործ է—ճիշդ է միայն այն չափով, որքան նա վերաբերում է ռուսաց օրէնսդրութեան և հայոց եկեղեցու իրաւունքին:

Հայոց եկեղեցու իրաւունքի աղբիւրներն են նրա սեփական եկեղեցական կանօնները եւ Օրէնքների ժողովածուի («Сводъ законовъ») XI հատորի երրորդ գիրքը—«Հայ-լուսաւորչական դաւանութեան քրիստոնեաների հոգեւոր գործերի կառավարութեան մասին»—որի յօդուածների մեծ մասը կազմում են հայ եկեղեցու նոյն կանօնները, վաւերացված պետական օրէնքից: Այդ երրորդ գիրքը՝ 1836 թւին հաստատված եւ 1857 թւին Օրէնքների ժողովածուի մէջ մտած «Պօլօժէնիէ»-ն է՝ Ռուսաստանում հայ-լուսաւորչական եկեղեցու կառավարութեան մասին: Իսկ «Պօլօժէնիէ»-ի համար «իբրեւ հիմք են ընդունված այդ եկեղեցու սեփական կանօնադրութիւնները», ինչպէս այդ վկայում է Նիկօլայ I կայսրի 1836 թ. ապրիլի 10-ի Բարձրագոյն ուկազը կառավարիչ սենատին: Այդ վերջին հանգամանքը անհրաժեշտ է դարձնում երրորդ գրքի յօդուածների մեկնութեան ժամանակ ի նկատի ունենալ ոչ միայն այդ գրքի յօդուածները, այլ եւ առհասարակ հայոց եկեղեցու ամբողջ կանօնական իրաւունքի հիմնական սահմանումները, ընդհանուր ոգին եւ իմաստը:

Օտարադաւան քրիստոնեաների եւ օտարակրօնների հոգեւոր գործերը կառավարում են նրանց ինքնուրոյն հոգեւոր (եկեղեցական) իշխանութիւնները եւ հաստատութիւնները, որոնք իրանց գործակատարութեան եւ պաշտօնավարութեան մէջ գործում են իրանց եկեղեցու կանօնների ու օրինադրութիւնների համաձայն, պարտաւոր լինելով միանգամայն եւ «անշեղ կատարել նաեւ պետական օրէնքները» (հատ. XI մ. I յօդ. 3, հրատ. 1896 թ.):

Ընդհանրապէս հոգեւոր գործերի շարքում, այսինքն այնպիսի գործերի, որոնք ենթակայ են հոգեւոր իշխանութիւնների քննութեան եւ վճռին, առանձին տեղ է բռնում այն յատկապէս հոգեւոր գործերի մասնաւոր խումբը, որոնք ենթակայ են բացառապէս եկեղեցական կանօններին եւ որոնք իրանց վերջնական վճիռը ստանում են բացառապէս որոշ եկեղեցու բարձրագոյն հոգեւոր իշխանութիւնից (տես յօդուածներ 64 պ. II, ծանօթ. 1. 71, պ. 2. 570, 949, 1033): Գործերի այդ խումբը հայոց եկեղեցու համար կոչվում է «զուտ հոգեւոր» գործերի խումբ (յօդուածներ 1112, 1132, 1146, 1147, 1148), իսկ միւս եկեղեցիների համար այդ խմբի գործերը յատուկ անուն չունեն ու կոչվում են պարզապէս «հոգեւոր գործեր» եւ միայն նրանց իմաստին նայելով կարելի է եզրակացնել, որ նրանք առանձին տեղ են բռնում ընդհանրապէս հոգեւոր գործերի մէջ:

Արդեօք «զուտ հոգեւոր» գործեր են ամուսնական (ամուսնադրական եւ ամուսնալուծական) գործերը: Այդ հարցին կարելի է դրական պատասխան տալ հէնց a priori, առանց քննելու օրէնքի յօդուածները, որովհետեւ անկասկած է, որ ամուսնութիւնը, իբրեւ նուիրախորհրդական միութիւն, չէ կարելի չը դասել «զուտ հոգեւոր» գործերի թւում: Այդ ապրիօրական եզրակացութիւնը արդարացի է դուրս գալիս եւ նոյն իսկ օրէնքի յօդուածներով: 1132 յօդուածը «զուտ հոգեւոր» է անուանում «հաւատի դաւանանքներին, աստուածպաշտութեան կատարման վերաբերեալ եւ այլ նման գործերը». այդ «այլ նման գործեր» ասելով՝ իմացվում են եւ ամուսնական գործերը, որոնք 1143 յօդուածում լիովին ներմուծված են մի եւ նոյն դասի մէջ, ինչ որ «հաւատի դաւանանքի, աստուածպաշտութեան կատարման եւ եկեղեցական ծէսերի գործերը», որից հետեւում է, թէ ամուսնական գործերը «զուտ հոգեւոր» գործեր են: Ամուսնական գործերը զատված են ընդհանրապէս հոգեւոր գործերից յառանձին դաս բացառապէս հոգեւոր («զուտ հոգեւոր») գործերի՝ նաեւ ուրիշ եկեղեցիների համար (յօդ. յօդ. 64, պ. II, ծանօթ. 1, 71, պ. 2, 570, 949, 1033):

1132, 1146 եւ 1147 յօդուածների համաձայն, «զուտ հոգեւոր» գործերը վերջնականապէս վճռվում են Ծայրագոյն պատրիարք Կաթողիկոսի որոշումներով, որոնք դրվում են Էջմիածնի սինոդի օրագրութիւնների վրա, որոնք ներկայացվում են նրան: Ուստի եւ ամուսնական գործերը, իբր «զուտ հոգեւոր» գործեր, նոյնպէս ենթակայ են պատրիարք Կաթողիկոսի միանձնավճռական իրաւասութեան: Ահա թէ ինչու 1143 յօդուածում ասված է,—«Էջմիածնի հայ-լուսաւորչական սինոդը, գտնվելով Ծայրագոյն պատրիարքի անմիջական հսկողութեան տակ, վերջնականապէս վճռում է բոլոր գործերը, որոնք վերաբերում են հաւատի դաւանանքներին, աստուածպաշտութեան կատարման, եկեղեցական ծէսերին, ամուսնութիւններին»... Սինոդը հանդէս է գալիս այդտեղ լոկ խորհրդակցական իրաւասութեամբ, գործելով «ծայրագոյն պատրիարքի հսկողութեան» տակ, որ արտայայտվում է «պատրիարք Կաթողիկոսին ներկայացվող օրագրութիւնների մէջ Սինոդի եզրակացութեան քննութեան» մէջ (յօդ. 1147): Ոչ մի հնարաւորութիւն չը կայ այլապէս հասկանալ 1143 յօդուածը, մանաւանդ եթէ ի նկատի առնվի եւ 1132 յօդ., որի զօրութեամբ «պատրիարքը վերջնականապէս վճռում է բոլոր զուտ հոգեւոր գործերը, նախօրօք լսելով Էջմիածնի Սինոդի կարծիքը»:

Ամուսնական գործերի կատարման կարգը, որ պետական օրէնքի վաւերացումն է ստացել Օրէնքների ժողովածուի XI հատ. I մասի երրորդ գրքում եւ որ գործադրվում է կեանքում, հետեւեալն է.

Առաջին ինստանցիա համարվում է թեմական կօնսիստօրիան, որ քննում եւ վճռում է բոլոր այն ամուսնական գործերը, որոնք աւելի չեն տալիս տատանմունքի եւ պարզ կերպով նախատեսված են հայ եկեղեցու կանօնական իրաւունքի կողմից. իսկ այն գործերը, որոնք որ եւ է հիմքով կասկածելի են թւում, ուղղակի ուղարկվում են Սինոդ ի քննութիւն (յօդ. յօդ. 1188, պ. 6. 1141, պ. 7):

Էջմիածնի սինոդը ստանում է երկու կարգի ամուսնական գործեր,—առաջինը՝ այնպիսի գործեր, որոնք թեմական կօնսիստօրիաների գործողութիւնների շրջանից դուրս են

նել, Թաց փալասով Նաւթ հաւաքել—ահա ինչ բաժին է ընկել այդ Թշուառ երեխաներին՝ փոխանակ դպրոցի եւ մանկական առողջ խաղերի…

Այժմ, ասացէք, ընԹերցող, ինչո՞վ է տարբերվում չոգու եւ էլէկտրականուԹեան ստեղծած ահագին Բագուն Եակուտեան շրջանի այն մոռացված անկիւններից, ուր ինն ամիս ձմեռ է, ուր ժողովուրդը չը գիտէ էլ, Թէ կան աշխարհում քաղաքակրԹուԹիւն, էլէքտրականուԹիւն, լոյս եւ ուրիշ կուլտուրական հասկացողուԹիւններ…

ԵՐԿՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

—

Ես ներկայ եղայ երկու ցուցահանդէսների, առաջինը՝ գիւղատնտեսական—Թերեքեան շըրջանի համար՝ Պրօխլադնայա աւանում, երկրորդը՝ անասնապահուԹեան եւ անասնաբուծուԹեան—Դօնի շրջանի համար, Ռօստօվում։ Երկու ցուցահանդէսներն էլ բացվեցին գրեԹէ միաժամանակ՝ սեպտեմբերի 7-ին եւ փակվեցին միաժամանակ՝ սեպտեմբերի 17-ին

Երկու ցուցահանդէսներից ոչ մէկն էլ լրիւ եւ կատարեալ չէին, մանաւանդ Պրօխլադնայա աւանի գիւղատնտեսական ցուցահանդէսը։ Սակայն երկուսումն էլ նկատելի էր մի կարեւոր եւ խիստ մխիԹարական երեւոյԹ—այդ այն է, որ առարկաներ հանդէս բերելու մէջ գիւղականերկրագործ եւ անասնապահ տարրը հարուստ եւ հռչակված կալուածատէրերի հետ միասին էր. եւ, որ ամենագլխաւորն է, գիւղացու հանդէս բերած առարկան համարձակ մրցում էր կալուածատիրոջ առարկաների հետ եւ նոյն իսկ գերազանցում էր նրանցից։

1898 Թւին Վլադիկավկազում բացվեց նոյն Թերեքեան շրջանի առանձին ցուցահանդէս. այդ ցուցահանդէսում գիւղացի տարրի արդիւնքը գրեԹէ բացակայում էր, այն ինչ այս անգամ, երկու տարի անցնելուց յետոյ, նա Թէ որակով եւ Թէ քանակով պատկառելի տեղ էր բռնում նոյն շրջանի երկրորդ ցուցահանդէսում։ Դա ապացոյց է, որ ցուցահանդէսը ժողովրդականուԹիւն է ստանում՝ գրաւելով դէպի ինքը այն դասակարգը, որ ամենից աւելի իրաւունք եւ չահ ունի հանդէս բերելու իր աշխատանքը եւ դրա արդիւնքները. մի բան, որ պէտք է կազմէ իւրաքանչիւր գիւղատնտեսական ցուցահանդէսի նպատակը։

Գանք գիւղացու այս երկու տարվայ արդիւնքներին։ Ինձ ցոյց տուեցին հանդէս դրած 6—7 խոշոր, ազնիւ հորԹեր, 3—6 ամսական, հորԹեր, որոնք իմ աչքի առաջ ծախվեցին 70—150 րուբլով. որտեղից էին դրանք։ Ինձ ասացին, որ անցեալ 1899 Թւին մի քանի ռուս գիւղերի համայնքներ, երկրագործուԹեան մինիստրի գործակալի նախաձեռնուԹեամբ, դիմել են կառավարուԹեան եւ խնդրել ուղարկել իրանց գիւղը հասարակուԹեան տաւարի համար ազնիւ տեսակի բուղաներ։ ԿառավարուԹիւնը ուղարկել է, եւ ահա տեղական միջակ կովերը սերվելով Շվիցի ազնիւ բուղայի հետ, տուել են այն գեղեցիկ հորԹերը, որոնք ծախվեցին 70—150 րուբլով։ Այդպիսի բարձր գնահատուԹիւնը այնքան անսպասելի եւ չահաւէտ էր ներկայ եղող գիւղացիների համար, որ իսկոյն դիմեցին մինիստրուԹեան նոյն գործակալին, խնդրելով իրանց համար էլ բերել տալ «մինիստրական բուղա»։ Մի ռուս գիւղացի ինձ պատմեց, որ շնորհիւ այդ բուղաների այժմ իրանց համայնքի տաւարի նոր սերունդը գրեԹէ բոլորովին փոխվել է, ազնւացել. եԹէ ցուցահանդէս բերելը ծախս չը նստէր, իրանց գիւղը 40—50 հատ այդպիսի հորԹեր կարող էր ներկայացնել։

Եւ այսպէս ցուցահանդէսի օրինակը այնքան խրախուսական էր, որ, անկասկած, երրորդ Թերեքեան ցուցահանդէսին մենք արդէն կը տեսնենք նոր ցեղի նոր սերունդ՝ Թէ հայր եւ Թէ մայր։ Ահա մի չօչափելի եւ ցանկալի բարեփոխուԹիւն գիւղական անտեսուԹեան մէջ։ Նոյն ցուցահանդէսում գիւղացիները ձեռք բերեցին 6—7 հատ սեպարատօրներ. որոնք հանդէս էին դրված եւ այցելուների աչքի առաջ բաժանում էին կաԹից սերամանը իւղ չինելու համար։ Այդ օգտաւէտ մեքենան իր շուրջն էր ժողովել զարմացած եւ ոգեւորված հետաքըրքըրվողների մի ստուար բազմուԹիւն։ Սեպարատօրները առնում էին կամ հարուստ գիւղացիները կամ գիւղական համայնքները։ Նոյնպէս գիւղացիները ցուցահանդէսում ձեռք բերեցին իրանց երամակների համար որձ ձիեր, վճարելով 300—450 ր. իւրաքանչիւրի համար։ Նոյն բանը նկատեցի ես եւ Ռօստօվում ոչխարների, լաւ խոզերի, եզների վերաբերմամբ։ Մի խօսքով, ցուցահանդէս այցելող գիւղացի արդիւնաբերող տարրը տեսնում էր կատարելագործուԹեան արդիւնք եւ ձգտում կատարելագործուԹիւն մտցնել իր անտեսուԹեան մէջ։

Տարօրինակն այն է, որ գրեԹէ միշտ, երբ կալուածատէրը խրտնում էր ապրանքի վրա նշանակած բարձր գներից եւ փախչում էր գընելուց, գիւղացին առանց տատանվելու ձեռք էր բերում նոյն ապրանքը, տալով նշանակած գումարը։ ՄիԹէ սա ապացոյց չէ, որ գիւղացին աւելի խորն է ըմբռնում կատարելագործուԹեան իմաստը, քան պատահական դիլետանտ-կալուածատէրը։

Երկու ցուցահանդէսներում եւս աչքի էր ընկնում մի խոշոր պակասուԹիւն—երկրագործական-աշխատող ձիերի բացակայուԹիւնն էր։ Կային շատ լաւ նժոյգներ—անգլիական, արաբական, դրանց ազնիւ խառնուրդը, Կաբարդայի գեղեցիկ առողջ ձիեր, մի խօսքով ձիեր, որոնք գործնական նշանակուԹիւն քիչ ունեն եւ աւելի զուարճուԹեան, բաւականուԹեան եւ փառքի համար են ծառայում քան կեանքի եւ աշխատանքի պահանջներին. այն ինչ ուժեղ, առողջ երկրագործական ձիերը մեծ արժէք եւ գործնական նշանակուԹիւն ունեն գիւղական դասակարգի համար, ինչպէս եւ լաւ եզները։ Այդ պակասը նկատելի է ամբողջ Ռուսաստանում, այն ինչ արեւմտեան Եւրոպայում արդէն մշակվել է երկրագործական ձիու տիպը, իր բոլոր գործնական արժանիքներով։ Գերմանիայում գիւղական երկրագործ դասակարգի մէջ ընդհանուր է դարձել մենակ 70 պուդ քաշող ձի, այն ինչ Ռուսաստանում այդ ծանրուԹեան համար լծում եւ պահում, կերակրում են 3—4 ձի։ Երկրագործական ձիեր ստեղծելը մեծ խնայողուԹիւն մտցրած կը լինէր գիւղական տնտեսուԹեան մէջ եւ շատ ցանկալի է, որ ապագայ կովկասեան ցուցահանդէսում լինէին այդպիսի ձիեր, նոյն իսկ եԹէ Կովկասում չը կան այդպիսիներ, բերվէին ուրիշ տեղերից։

Վերջացնելով նամակս՝ չեմ կարող չը յայտնել իմ անկեղծ ցանկուԹիւնը, որ մեզնում, Անդրկովկասում, յաճախ կրկնվէին տեղական-նահանգական, նոյն իսկ գաւառական ցուցահանդէսներ, ուր հանդէս գար գ ի ւ ղ ա ց ի ն իր ունեցածով—լաւ Թէ վատ, առիԹ ունենար նոյն գիւղացին տեսնել լաւը, կատարեալը։ Ես չեմ կասկածում, որ յաջորդ ցուցահանդէսին նա հանդէս կը բերէ անցեալից աւելի լաւը, աւելի կատարելագործվածը—մի բան, որը պէտք է կազմէ այդ օրինակ ցուցահանդէսների բուն նպատակը։

Ա. ԱԹանասեան

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ

—

Սեպտեմբերի 28-ին

Շտապում եմ ուրախուԹեամբ յայտնել, որ, վերջապէս, այսօր մեր ձեռքն ընկաւ Ալէքսանդրօպօլի քաղաքային գրադարան-ընԹերցարանի տպագրված կանոնադրուԹիւնը, բաղկացած 32 կէտերից։ Մեր վաղուցվայ փայփայած միտքն էր սա, որ, վերջապէս, իրականացաւ, կազմելով մեր այժմեան քաղաքային վարչուԹեան ամենափայլուն գործերից մէկը։ Նոյա Կայսերական ՄեծուԹիւնների սրբազան ԹագադրուԹեան առԹիւ բացած գրադարան-ընԹերցարանից, ինչպէս ասված է այդ կանոնադրուԹեան մէջ, օգտվել ցանկացողները վճարելու են ամսական 20 կոպէկ, իսկ մուտքի համար միայն 1 կոպէկ։

Նշանակելով այսքան աննշան վճար՝ քաղաքային վարչուԹիւնը անշուշտ նպատակ ունի կարելիին չափ մատչելի դարձնել իր գրադարան-ընԹերցարանը հասարակուԹեան բոլոր խաւերին, այն հասարակուԹեան, որը մինչեւ կոկորդը Թաղված է տգիտուԹեան մէջ եւ որի համար աշխարհը վերջանում է այնտեղ, ուր նրա միջավայրը շրջապատող մերկ ու ամայի լեռները կտրում են հորիզոնը։

Շատ չնչին ու աննշան լինելով վճարներից գոյացած արդիւնքը, քաղաքային վարչուԹիւնը անշուշտ ամեն հնար պէտք է գործ դնէ իր գրադարան-ընԹերցարանն օրինակելի դրուԹեան մէջ պահելու համար։ Անշուշտ այդ էր պատճառը, որ հէնց առաջին քայլից, նա իր տարածած յայտարարուԹիւններով հասարակուԹեան ուշադրուԹիւնը հրաւիրեց այդ օգտաւէտ հիմնարկուԹեան վրա եւ խնդրեց գրքեր նուիրել նորաբաց գրադարանի օգտին։

Չը գիտենք, Թէ Ալէքսանդրօպօլի հասարակուԹեան մէջ որքան խոր արձագանք պիտի գտնէ այդ կոչը, բայց մեզ հաճելի է յուսալ, որ մեր հեռաւոր հայրենակիցներն ու հաստատուԹիւններն էլ չը պիտի խնայեն իրանց լուման, համոզված լինելով, որ խորին երախտագիտուԹեամբ պիտի ընդունվի ամեն մի նուէր, որ պէտք է որպէս միջոց ծառայէ մեր մտաւոր առաջադիմուԹեան եւ մի աստիճան առաջ մղէ մեզ դէպի քաղաքակիրԹ կեանքը, դէպի մարդավայել կենցաղը։

Մենք կարծում ենք, որ մեր հասարակուԹիւնը պիտի աշխատի օր առաջ մի օրինակելի գիրքի վրա տեսնել իր գրադարան-ընԹերցարանը, որ աւելի լայն չափերով օգտվի նրանից։ Եւ միԹէ շատ բան է հարկաւոր սրա համար։ Ո՛չ, հարկաւոր է միայն, որ մեր հասարակուԹիւնը իր 32,000 բնակիչ ունեցող քաղաքի մէջ գտնված 300 գինետներից ամենայետինի չափ յաճախորդներ տար մեր գրադարան-ընԹերցարանին։

Եւ այս անզուԹ ճշմարտուԹեան առջեւ ամեն մի բնակչիգենտ ալէքսանդրօպօլցի այնքան պէտք է միայ ամօԹից կարմրած, մինչեւ գինետան այցելուին տեսնի գրադարան-ընԹերցարանում, եւ բարոյապէս ու նիւԹապէս մաշվող ու սպառվող ժողովրդին ցոյց տուած լինի օրինաւոր կեանքի ուղին, լայնացնելով նրա մտաւոր հորիզոնը, ընդարձակելով աշխարհահայեացքը եւ ճանաչել տալով իր չարն ու բարին։ Տեսնենք ինչ կանէ մօտիկ ապագան…

Գ. Մ.

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Թիֆլիս, հոկտեմբերի 2-ին

Խնդրեմ սիրելի տեղ տալ մի անկիւն չնորհէք «Մշակի» մէջ։

Թիֆլիսի մէջ լուր են տարածել, իբր Թէ ես իմ ծխականներին հրաւիրատոմսերի հետ ուղարկած եմ եւ մի-մի ԹերԹիկ տպած հայերէն եւ վրացերէն լեզուներով, որպէս ԹեկնածուՆերի պաշտպանուԹեան։ Սրանով յայտնում եմ յարգելի հասարակուԹեան, որ այդ լուրը միմիայն հնարովի կեղծիք է։

Ղ. ա. ք. Խարազեանց

եւ կոնսիստորիաներից ուղարկվում են սինոդ (օրինակ, ամուսնացման գործերին վերաբերեալ կասկածելի դէպքեր, յօդ. 1188, պ. 6). երկրորդ՝ այնպիսի գործեր, որոնք պատկանելով Թեմական կոնսիստորիաների գործավարուԹեան շրջանին, քննվում եւ վճիռ են ստանում այդ հաստատուԹիւնների կողմից («կատարվում են կոնսիստորիայում»—յօդ. 1142, պ. 4) եւ միայն բողոքարկուԹեամբ (ապէլլացիայով) են անցնում սինոդ։ Այդպիսով, սինոդը ամուսնական գործերի նկատմամբ լինում է Թէ առաջին ինստանցիա (Թեմական կոնսիստորիաների իրաւասուԹիւնից դուրս գտնվող գործերի վերաբերմամբ), Թէ երկրորդ, բողոքառու ինստանցիա (այն գործերի վերաբերմամբ, որոնք մտնում են կոնսիստորիաների իրաւասուԹեան մէջ եւ արդէն կատարումն են ստանում նրանցում)։ Գործելով իբր ա ռ ա ջ ի ն ի ն ս տ ա ն ց ի ա, Է ջ մ ի ա ծ ն ի ս ի ն օ դ ը կատարում է լոկ խորհրդակցական պաշտօն, միայն «քննում է». այդ պարզ երեւում է 1188 յօդ. պ. 6-ից. որովհետեւ մինչդեռ Թեմական կոնսիստորիան «քննում եւ վճռում է» ամուսնական գործերը,—սինոդին, ընդհակառակը, ամուսնուԹիւններին վերաբերեալ կասկածելի դէպքերը միայն ներկայացվում են «ի քննուԹիւն». օրինակ, 1141 յօդ. 7 պ. ի նկատի ունի հէնց այդ «քննուԹիւնը», այսինքն սինոդի խորհրդակցական ձայնը, վերագրելով նրա գործավարուԹեան շրջանին, ըստ տնօրինական մասի—«վերջնական քննուԹիւնը այն գործերի, որոնցով ԹոյլտուԹիւն են խնդրում ամուսնանալու». ամուսնացման գործերը մինչեւ արիւնակցուԹեան 7 աստիճանը եւ խնամուԹեան 5 աստիճանը վճռում են Թեմական կոնսիստորիաները, իսկ աւելի քիչ աստիճանի գործերը ուղարկվում են սինոդ եւ քննվելուց յետոյ ներկայացվում են ԿաԹողիկոսի վերջնական վճռին։

Իսկ գործելով ի ր ր ե ր կ ր ո ր դ (բ ո ղ ո ք ա ռ ո ւ) ի ն ս տ ա ն ց ի ա, Է ջ մ ի ա ծ ն ի սինոդը «քննում եւ վճռում է» «Հայ Լուսաւորչական Կոնսիստորիաներում վարվող եւ բողոքարկուԹեամբ Էջմիածնի սինոդը մտնող բոլոր գործերը ամուսնուԹիւնների մասին եւ եկեղեցու պաշտօնեաների եւ ծառայողների աշխարհական դատարանին չենԹարկվող յանցանքների մասին, նոյն անձանց իրար մէջ ունեցած փոխադարձ դատական վէճերի մասին եւ այլն» (յօդ. 1142, պ. 4)։ Այդ բոլոր գործերը պատկանում են նաեւ Թեմական կոնսիստորիաների գործողուԹիւնների շրջանին, ինչպէս այդ երեւում է 1088 յօդ. պ.պ. 5 եւ 6-ից։ Սակայն, որովհետեւ հետեւեալ 1143 յօդուածում այդ գործերից ամուսնական գործերը եւ հոգեւորականների յանցանքներին վերաբերեալները,—հաւատի դաւանանքներին, աստուածպաշտուԹեան կատարման եւ եկեղեցական ծէսերին վերաբերեալ գործերի հետ համահաւասար,—դասված են գործերի «զուտ հոգեւոր» տեսակի մէջ եւ, հետեւաբար, ենԹարկված են կաԹողիկոսի միանձնավճռական իչխանուԹեան, ուրեմն ամուսնական գործերի եւ հոգեւորականների յանցանքներին վերաբերեալների կատարումը բողոքառու ինստանցիայում կայանում է նրանում, որ սինոդի կօլլէգիան քննում է եւ կաԹողիկոսը վճռապէս որոշում։ Իսկ հոգեւորականների փոխադարձ դատական վէճերին վերաբերեալ գործերը, որոնք նոյնպէս բողոքարկուԹեամբ են անցնում Թեմական կոնսիստորիաներից սինոդ (յօդ. 1142, պ. 4) եւ որոնք, 1143 յօդուածի համաձայն, չեն դասված «զուտ հոգեւոր» գործերի Թւում, քննվում եւ վճռվում են սինոդում կօլլէգիական իրաւունքով եւ կարող են անցնել բարձրագոյն ինստանցիա միմիայն չահագրգռված անձանց նախաձեռնուԹեամբ։

Հետեւաբար, Թեմական կոնսիստորիայի իրաւասուԹիւնից դուրս գտնվող գործերը կարող են միայն քննուԹեան ենԹարկվել սինոդում. իսկ սինոդի վճռող իչխանուԹեան ենԹակայ են Թեմական կոնսիստորիաների վճռական իրաւասուԹեան շրջանի մէջ մտնող այն գործերը, որոնք «զուտ հոգեւոր» չեն։

1143 յօդ. Թւում է այն օրգանները, որոնց ենԹակայ է սինոդը։ 3, 13, 1111, 1113 եւ 1117 յօդուածների համաձայն, այդ ենԹակայուԹիւնը երկու տեսակ է—պատրիարք կաԹողիկոսի հոգեւոր իչխանուԹեան եւ կառավարիչ սենատի ու ներքին գործերի մինիստրուԹեան աշխարհական իչխանուԹեան։ Այն է, 1143 յօդուածի առաջին կէսի համաձայն, բոլոր «զուտ հոգեւոր» գործերի, նրանց Թւում եւ ամուսնականների նկատմամբ Էջմիածնի սինոդը ենԹակայ է բացառապէս պատրիարք կաԹողիկոսին (համ. 1112, 1132 յօդուածները), իսկ կառավարիչ սենատին եւ ներքին գործերի մինիստրուԹեան՝ սինոդը, նոյն 1143 յօդուածի երկրորդ կէսի համաձայն, ենԹակայ է «համահաւասար օտարազգի դաւանուԹիւնների միւս բարձրագոյն հոգեւոր ատեանների հետ». յայտնի է, որ ինչպէս հռոմէական-կաԹօլիկ հոգեւոր կօլլէգիան (յօդ. 75), նոյնպէս եւ աւետարանական-լիւԹերական ընդհանուր (գերագոյն) կոնսիստորիան (յօդ. 570) տնօրինական գործերի նկատմամբ ստորադրված են ներքին գործերի մինիստրուԹեան, իսկ դատական գործերի նկատմամբ՝ կառավարիչ սենատին, բայց այդ ստորադրուԹիւնը տարածվում է միայն այն գործերի վրա, որոնք չեն մտնում բացառապէս հոգեւոր գործերի դասի մէջ (յօդուածներ 47, 52, 64, պ. II, ծանօԹ. 1, 570), իսկ այդպիսի գործեր կարող են պատահել Թէ տնօրինական, Թէ դատական գործերի մէջ։ Այդպէս, օրինակ, հռոմէական-կաԹօլիկ եկեղեցում ամուսնական գործերի մէջ բարձրագոյն իչխանուԹիւնը յատկացվում է Հռոմի Պապին (յօդ. 64, պ. II, ծանօԹ. 1), որին ամենայն հայոց ԿաԹողիկոսը հաւասար է իր նուիրապետական կարգի աստիճանով։ Այդպիսով, ամուսնական գործերի, իբր «զուտ հոգեւոր» գործերի, կատարման կարգի մէջ, գ ե ր ա գ ո յ ն եւ վ ե ր ջ ի ն ի ն ս տ ա ն ց ի ա հանդիսանում է ա մ ե ն ա յ ն հ ա յ ո ց Կ ա Թ ո ղ ի կ ո ս ը, որից ստանում են իրանց վերջնական վճիռը Թէ սինոդում, իբր առաջին ինստանցիայում, քննված գործերը, Թէ այն գործերը, որոնք Թեմական կոնսիստորիաներում վճռվելուց յետոյ բողոքարկուԹեամբ անցել են սինոդ։ Քանի որ ԿաԹողիկոսը,—բարձրագոյն ինստանցիան սինոդի համար «զուտ հոգեւոր» գործերի նկատմամբ,—մի եւ նոյն ժամանակ եւ սինոդի նախագահն է, ուստի այդ գործերի քննուԹեան ժամանակ նա ներկայ չէ լինում սինոդում, իսկ սինոդի ենԹակայուԹիւնը արտայայտվում է նրանով, որ սինոդը ներկայացնում է ԿաԹողիկոսին իր խորհրդակցական եզրակացուԹիւնը։ Այստեղ մենք ունենք գործավարուԹիւն երկու ինստանցիաների միացմամբ—առաջին ինստանցիայի խորհրդակցական եւ երկրորդի վճռող ձայնով։ Այդ երկու ինստանցիաների բաժանումը, որոնք մի կօլլէգիա են կազմում (սինոդի նախագահ՝ ԿաԹողիկոս եւ սինոդի ատեան), առաջ կը բերէր միմիայն գործերի վճռման աւելորդ դանդաղուԹիւն եւ ձգձգում։

(Կը շարունակվի)

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մեզ հաղորդում են, որ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը երէկ, հոկտեմբերի 4-ին, քննեց քաղաքային ազատ հողերի ռոզման առաջարկը եւ որոշեց հարցի նախնական քննութեան եւ նախապատրաստական հետազօտութիւնների համար՝ յատկացնել երկու հարիւր ռուբլի։

—

«С.-Пет. Вѣд.» լրագրի ասելով, ֆինանսների մինիստրութիւնը թոյլատրել է տրանզիտային փոխադրութիւն պարսկական բրդի՝ Աստարայի, Բագուի եւ Պետրովսկի վրայով՝ երկաթուղիական գծերով դէպի Պետերբուրգի, Րիգայի եւ Րեվէլի նաւահանգիստները, որպէս զի այնուհետեւ բուրդը այդ նաւահանգիստներից ուղարկուի արտասահման։

—

Ոչ ուշ քան առաջիկայ նոր տարին՝ գործածութեան մէջ կը մտցուին 7 եւ 14 կօպէկանոց նոր ձեւի նամակադրոշմներ։

—

Կիեւից հեռագրում են «Россія» լրագրին, թէ կիսամեայ քննութիւններին վերաբերեալ կանոնների հիման վրա՝ համալսարանից արձակված են բժշկական բաժանմունքի 84 ուսանողներ։

—

Լուսաւորութեան մինիստրութեան ուսումնական մասնաժողովը ունի մի, նորերս կազմված, բաժանմունք, որ զբաղվում է տեխնիկական եւ արհեստագիտական հարցերով։ Այժմ այդ բաժանմունքի անդամուհի է նշանակված, կանանց արհեստագիտական կրթութեան վերաբերեալ հարցերի քննութեան համար, տիկին Եկ. Եանժուլ, յայտնի ակադեմիկոս, նախկին պրօֆէսոր Իվ. Եանժուլի կինը։

—

Մոսկվայի նահանգական դատարանում նորերս քննվում էր երկու դաստիարակչուհիների (գուվերնանտների)՝ օր. օր. Ուլրիխի եւ Գրիւնբէրգի գործը, որոնք մեղադրվում էին տիկին Շտեյլինգի սպանութեան փորձի մէջ՝ իրանց կրթութիւնը շարունակելու համար նիւթական միջոցներ ձեռք բերելու նպատակով։ Երդուեալ դատաւորները որոշեցին, որ նրանք սպանութեան փորձն արել են յնորման դրութեան մէջ։ Նահանգական դատարանը արդարացած ճանաչեց մեղադրեալներին, բայց վճռեց զետեղել նրանց գժանոցում քրէական օրէնսգրքի 95 յօդուածում որոշված ժամանակամիջոցով։

—

«Рус. Вѣд.» լրագիրը հաղորդում է, որ այս տարվայ դեկտեմբեր ամսի 28—30-ին Մոսկվայում տեղի կունենայ վիրաբոյժների առաջին համառուսական համաժողովը։

—

Սեպտեմբերի 28-ին լրացաւ յայտնի ռուս բանաստեղծ Ալեկսեյ Տօլստոյի մահվան 25-ամեակը։ Այդ առիթով չատ քաղաքներում հոգեհանգիստներ կատարվեցին եւ մամուլը յօդուածներ նուիրեց հանգուցեալի յիշատակին։ Ալեկսեյ Տօլստոյի ամենայայտնի գրուածքներն են՝ «Князь Серебряный» եւ թատերական եռաբանութիւնը (трилогія) — «Смерть Іоанна Грознаго», «Царь Ѳедоръ Іоанновичъ», եւ «Царь Борисъ»։

—

ՄԵԾ ԱՐԽՎԱԼԻ գիւղից (Ալէքսանդրոպոլի գաւառ) մեզ գրում են. «Ներկայ տարվայ երկարատեւ եւ յորդ անձրեւներից հացաբոյսերի հունձը յետաձգվեց. քաղցածութիւնը տանջում էր ժողովրդին, գիւղում գտնված չտեմարանները դատարկվելուց յետոյ՝ ժողովուրդը ստիպված եղաւ դիմել զանազան գիւղեր, նոյն իսկ Ալէքսանդրոպոլի չուկան։ Ունեցած-չունեցածները ծախեցին եւ տուին հացի։ Անհամբեր սպասում էին արտերի հասնելուն. գիւղացու ճարը կտրվեց, ստիպված եղաւ արտերը դեռ կանօնաւոր չը հասած հնձել՝ սոված ընտանիքներին բաւականութիւն տալու համար. սակայն վրա հասաւ օգոստոսի 31-ը եւ վերսկսվեցին անձրեւները, որոնք թրջեցին կանաչոտ հնձած արտերի հացերը եւ բոլորովին անպէտք դարձրին։ Իսկ սեպտեմբերի 1—2-ին ձիւնի սպիտակ սաւանով ծածկվեցին Արխվալիի բոլոր ցանքերը։ Մինչեւ այդ օրը հանդի հացիւ թէ ¼ մասն էր հնձած, մնացածը կանաչ էր. ձիւնը հանդի վրա նստեց երկու օր. ցուրտը սաստիկ էր, գետակի եզերքում կէս վերշօկաչափ սառոյց էր բռնել, փոքրիկ առուակները ցրտից սառել էին եւ կտրվել։ Ձիւնը հալվելուց յետոյ ժողովուրդը չտապեց դէպի հանդը եւ մերկած տեսնելով ցորենը, գարին եւ կտաւահատը՝ ողբալով վերադարձաւ տուն։ Վնասը չատ մեծ է։ Սա մի այնպիսի հանգամանք է, որը ստիպում է արխվալեցուն դիմել իշխանութեանը՝ օգնութիւն խնդրելու եւ ուշադրութեան առնելու Արխվալի գիւղի հողային դրութիւնը եւ նրա յատկութիւնը։ Մրսած հացերը հասկով ներկայացրին կառավարութեանը եւ հարկային տեսչին։ Այս անբախտութեանը ենթարկվել են նաեւ Գիւզալդարա, Փոքր-Արխվալի, Նորաչէն, Ղրխդագիրման եւ ուրիշ չատ գիւղեր»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՉԻՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

—

Հէյդէլբէրգի համալսարանի միջազգային իրաւունքի պրէֆէսոր Իելլինեկ «Deutsche Juristen Zeitung»-ի վերջին համարում զետեղել է մի յօդուած «Չինաստան եւ միջազգային իրաւունք» վերնագրով։ Այդ յօդուածի մէջ Իելլինեկ, ի միջի այլոց, ասում է. «Տարածված է այն կարծիքը, թէ միջազգային իրաւունքը անհրաժեշտ է որպէս բոլոր պետութիւնների, այնպէս էլ Չինաստանի համար։ Բայց եւրոպական աշխարհում եւ քրիստոնեայ պետութիւնների մէջ սկիզբ առած միջազգային իրաւունքը պարտադիր է միայն այն պետութիւնների համար, որոնք ընդունում եւ ճանաչում են նրան եւ միայն այն չափով, ինչ չափով որ ընդունելի է ճանաչվում։ Այսպէս, օրինակ, Թիւրքիան միայն 1856 թւին մտաւ պետութիւնների կօնցերտի մէջ եւ ընդունեց ամբողջութեամբ միջազգային իրաւունքը։ Չէ կարելի պնդել, թէ Չինաստանը իւրացրել է եւրոպական միջազգային իրաւունքի սկզբունքները։ Իր գործողութեան եղանակով նա մերժեց բոլորովին միջազգային իրաւունքը եւ նրա միտքն անգամ չի գայ մտանցոյց լինելու միջազգային իրաւունքի վրա, որպէս մի այնպիսի միջոցի, որով կարող էին պաշտպանվել չինական պետութեան շահերը։ Չէ կարելի սպասել, որ Չինաստանը սկսէ զանգատներ յայտնել միջազգային իրաւունքի խախտման վերաբերմամբ։ Այսպիսով պայքարի մեծ պատմական դրաման, որ այժմ կատարվում է մեր աչքի առաջ քաղաքակիրթ աշխարհի եւ արեւելեան մեծ պետութեան միջեւ, չէ կարող ենթարկվել քննադատութեան՝ միջազգային իրաւունքի տեսակէտից. նա կատարվում է այդ իրաւունքի սահմաններից դուրս։

«Ի հարկէ, ընդունել այս հանգամանքը—շարունակում է Իելլինեկ—դեռ չէ նշանակում, թէ դաչնակից զօրքերին թոյլ է տրվում վարվել չինացիների հետ այնպէս, որպէս իրանց հաճելի կը թւի. չէ կարելի բարբարոսութիւններ կատարել եւ արդարանալ նրանով, թէ Չինաստանը չէ պատկանում այն պետութիւնների չարքին, որոնք ընդունել են միջազգային իրաւունքը։ Ընդհակառակը՝ կան լուրջ հիմունքներ Չինաստանի հետ մեղմ վարվելու։ Ինչպէս էլ որ լինի Չինաստանի ապագայ վիճակը՝ անհնար է այդ հսկայական ազգը բոլորովին դուրս գցել անկախ պետութիւնների չարքից։ Բայց Չինաստանը կարող է ենթարկվել հարկադրական բարենորոգումների, եւ կը գայ ժամանակ, երբ նա կընդունվի պետութիւնների միջազգային-օրինական միութեան մէջ, որպէս լիազօր անդամ։ Այս մտքով առաջնորդվելով՝ յաղթողները պէտք է այժմ չափաւորութիւն պահպանեն»։

Պետերբուրգից հաղորդում են «Рус. Вѣд.» լրագրին, որ ֆրանսիական կառավարութիւնը բոլորովին ցանկութիւն չունի նոր ծախսեր անել չինական արչաւանքի վրա եւ կարծում է, որ անօգուտ է չարունակել զոհ բերել մարդկանց այդ գործին։ Այս պատճառով ֆրանսիական կառավարութիւնը կամենում է խաղաղ ճանապարհով բաւարարութիւն ստանալ Չինաստանից իր պահանջներին եւ յոյս ունի, որ իր այս ցանկութեանը կը միանան եւ միւս պետութիւնները։

Պեկինի գերմանական դեսպանատան ներկայացուցիչները կազմել են այն անձերի ցանկը, որոնք մեղադրվում են Ֆօն-Կէտտէլերին սպանելու մէջ։ Այդ ցանկը կը յանձնվի կոմս Վալդերզէէին, երբ նա հասնի Պեկին։

Գեներալների խորհրդակցութեան ժամանակ, որին ներկայ էր եւ կոմս Վալդերզէէ, ձայների մեծամասնութեամբ որոշվեց երկու նոր արշաւանքներ կատարել եւ չարունակել փոխ-ծովակալ Ալէքսէեվի սկսած գործը, որ գրաւելով Բէյտան, հրամայեց գրաւել նոյնպէս Լուտայ եւ Շանգհայգուան քաղաքները։

Վաշինգտօնից հեռագրում են եւրոպական լրագիրներին, թէ Միացեալ-Նահանգների կառավարութիւնը հաստատ տեղեկութիւն է ստացել, որ չինական կառավարութիւնը չատ կարճ ժամանակից յետոյ բաւարարութիւն կը տայ պետութիւնների պահանջներին։

ԵՐԿՈՒ ԲԱՆԿԷՏ

(Նամակ Պարիզից)

II

Բանկէտը տեղի պիտի ունենար հռչակաւոր Տիւյլէրի այգում, օրվայ համար յատկապէս պատրաստած ահագին վրանների տակ։ Ցուսաւորված, պատրանքները փարատված, փչրված սրտերով նացիօնալիստները մաղթում էին, որ Բարձրեալի զօրութեամբ այդ բանկէտը խանգարվի. նրանց թերթերից մէկը դիմում էր երկինքին աղերսալի տողերով, աղաչում, հայցում էր նրա օգնութիւնը։ Բայց երկինքը եւս չէ լսում, նա եւս մերժում է եւ փոխանակ անձրեւի, աչնանային մի հրաչալի, զուարթ օր էր, որ բացվեց։ Այդպիսով նացիօնալիստների վերջին յոյսն եւս չքացաւ։

Ներկայ լինելով այդ վեհ, մեծաչուք մանիֆեստացիային, մարդ ակամայից մտքով է անցնում վերջին երկու-երեք տարվայ դէպքերը։ Դեռ մի քանի օր առաջ Զօլայի յայտնի դատըն էր. վայրենի նացիօնալիստները փողոցի, ամբողջ Պարիզի տէրը եւ տիրականը դառած, Մելինի կառավարութեան բարեհաճ աչքի առջեւ, քիչ էր մնում սպանէին ֆրանսիական գրականութեան հռչակ եւ փառք հեղինակին եւ իր մտերիմներին։ Դեռ մի քանի օր առաջ Լուբէ՝ հանրապետութեան նախագահ ընտրված, Վերսայլից առաջին անգամ մուտք էր գործում Պարիզ, ուր նացիօնալիստները ընդունում էին նրան սուլոցներով, քարկոծ անելով... Ֆրանսիան գտնվում էր մի ահագին խորխորատի ծայրին, հանրապետութիւնը ենթարկված էր վտանգի, օդի մէջ սեւ սեւ ամպեր էին կուտակված. փոթորիկը մօտ էր։ Մի այդպիսի վտանգալի ճգնաժամին տապալվում է Դիւպիւիի երկդիմի մինիստրութիւնը։ Քաղաքական յայտնի գործիչներից ոչ ոք չէ ուզում յանձն առնել կառավարութեան ծանր ղեկը։

Վերջապէս գտնվում է մէկը, որը քաջութիւն է ունենում մինիստրութիւն կազմել եւ գալիք վտանգի առաջն առնել։ Նա այդ ծանր լուծը կրելու համար դիմում է բանուորական կուսակցութեան աջակցութեան, որի տաղանդաւոր եւ հմուտ ներկայացուցիչներից մէկը դառնում է այդ մինիստրութեան ամենագործունեայ եւ անխոնջ անդամը։ Շնորհիւ այդ «հանրապետական պաշտպանութեան» կոչված մինիստրութեան (le mnistère de la défense républicaine)՝ Պարիզի փողոցները կարծես մի գերբնական ույժի զօրութեամբ մաքրվում են քատմնելի եւ ատելի նացիօնալիստ խմբակներից. կեանքը ընդունում է իր սովորական խաղաղ ընթացքը։ Ցուցահանդէսի բացումը, նրա ահագին աջողութիւնը, ապա համայնապետերի այս փառաւոր մանիֆեստացիան... Ո՛րչափ փոփոխութիւն, եւ այս ամենը ո՛րչափ կարճ ժամանակամիջոցում։ Մի նախագահ, որին երէկ քարկոծ էին անում, այսօր ֆրանսիական ժողովրդի քսանեւերկու հազար ներկայացուցիչներից դղրդալից ծափահարութիւններով եւ կեցցէներով է ընդունվում... Այդ ցոյցը մի քաջալերական նեցուկ, մի զօրավիգ է անխտիր բոլոր հանրապետականների եւ մասնաւորապէս կառավարութեան համար։

Բանկէտի վերջը Լուբէն դիմում է համայնապետերին մի գեղեցիկ ճառով. «Երբ դուք կը վերադառնաք ձեր համայնքները,—ասում է նա իր բանախօսութիւնը վերջացնելիս,—ձեզ անշուշտ հարցեր կը տան ձեր ճանապարհորդութեան մասին, ձեզ կը հարցնեն՝ թէ ինչ կարծիք, ինչ զգացմունքներ էք բերել մեր այս տեսակցութիւնից։ Ասացէք, որ մենք հաւատարիմ ենք մնում յեղափոխութեան ոգուն... որովհետեւ մենք ցանկանում, մենք ուզում ենք, որ Ֆրանսիան լինի ազատ, ուժեղ եւ պանծալի»...

Երբ նախագահը վերջացնում է, մի աննկարագրելի, սրտառուչ տեսարան էր, որ ներկայացնում էր երկար ու ձիգ սեղանների չուրջը խմբված ահագին բազմութիւնը։ Քսանեւերկու հազար ներկայացուցիչներ՝ եկած Ֆրանսիայի զանազան ծայրերից, միմեանց առաջին անգամ պատահելիս, միմեանց օտար եւ անծանօթ, հաւաքվել, ի մի են ժողովվել եւ մի հոգի, մի մարմին դարձած, ոտքի կանգնած, ձեռքերը սլարզած... կարծես մի հանդիսաւոր երդում էր, որ տալիս էր ամբողջ Ֆրանսիան իր ընտրեալների չրթունքներով։ Մի տեսակ սուրբ սարսուռ է անցնում ձեր մարմնով. ձեր յիչողութեան մէջ ակամայ զարթնում է ֆրանսիական պատմութեան ամենափայլուն էջերից մէկը...

Այդ փառաւոր տօնի, այդ միահամուռ, բուռն ծափահարութիւնների եւ կեցցէների արձագանքը դեռ երկար պիտի դղրդայ Ֆրանսիայի ամենախուլ անկիւններում անգամ։

Ցուցահանդէսի այցելուների թիւը, ի մեծ դժբաղդութիւն նացիօնալիստների, օր օրի վրա աւելանում է. անցեալ կիրակի նրանց թիւը 537,000 էր, իսկ սեպտեմբերի 9-ին՝ 600,000, չը նայած, որ այդ օրը ոչ տօն կար եւ ոչ մի առանձին attraction։ Ոչ մի ցուցահանդէս մի այսպիսի քանակութեամբ այցելողներ չէ ունեցել։ 1889-ի ցուցահանդէսի համապատասխան կիրակին եղել են միայն 344,027 այցելու։ Բացման օրից մինչեւ սեպտեմբերի 30-ը, այցելողների թիւը 35 միլիօն է. այդպիսով 7 միլիօնով աւելի է 1889-ի ընդհանուր թւից։ Իսկ մեր առջեւ կայ դեռ 40 օր։

Ս. Շխեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Рус. Вѣд.» լրագրին հեռագրում են Բերլինից. «Երէկ, սեպտեմբերի 29-ին, Զաալբուրգի մօտ գտնվող հռոմէական ամրոցի վերանորոգութեան առիթով, հռոմէական հնութիւնների թանգարանի հիմնարկութեան ժամանակ, գերմանական կայսրը արտասանեց մի ճառ, որի մէջ ասաց. «Ես նուիրում եմ մուրճի առաջին հարուածը իմ հօր յիչատակին, որի ամենաչերմ ցանկութիւններից մէկը այս հինօրեայ ամրոցի վերանորոգութիւնն էր։ Երկրորդ հարուածը ես նուիրում եմ գերմանական երիտասարդութեան, որպէս զի նա հռոմէական հնութիւնների այս նոր հիմնարկվող թանգարանում կարողանայ հասկանալ, թէ ինչ է համաշխարհային պետութիւնը։ Երրորդ հարուածը ես նուիրում եմ գերմանական հայրենիքի ապագային. թող նրան վիճակված լինի թագաւորների, ժողովրդի, զօրքի եւ քաղաքացիների օգնութեամբ եւ աջակցութեամբ ձեռք բերել այնպիսի ույժ եւ ազդեցութիւն, որպիսին մի ժամանակ ունէր հռոմէական համաշխարհային պետութիւնը։ Թող «ես գերմանական քաղաքացի եմ» խօսքերն արտասանվեն նոյնպիսի հպարտութեամբ, որպիսի հպարտութեամբ հռոմէական քաղաքացին արտասանում էր մի ժամանակ՝ «civis romanus sum»։ Ցայտնի պատմաբան Մօմզէնին, որի ջանքերով գլխաւորապէս հիմնվում է թանգարանը, կայսրն ուղարկեց հետեւեալ հեռագիրը. «Գերմանիայի կայսր Վիլհէլմ, դնելով Զաալբուրգի թանգարանի հիմքի անկիւնաքարը, ուղարկում է իր ողջոյնն եւ չնորհակալութիւնը Թէօդօր Մօմզէնին, հռոմէական հնութիւնների անզուգական հետախուզողին»։

—Ֆրանսիայում խօսակցութեան ընդհանուր նիւթ է դարձել այն ճառը, որ արտասանեց մօտ օրերումս առեւտրի մինիստր Միլերան Լէնսում եւ որի մէջ բնորոշեց այն դիրքը, որ բռնել է նա բանուորական հարցում. «Ես—ասաց Միլերան—զանազան ձեւերով եւ ամեն մի յարմար դէպքում խորհուրդ եմ տուել՝ բանուորներին եւ ասել. «կազմակերպվեցէք, սինդիկատներ կազմեցէք»։ Այս քաղաքականութեան պատճառով ես ենթարկվեցի երկու միմեանց հակառակ մեղադրանքների։ Մի քանիսը մեղադրում են ինձ, որ ես կազմակերպում եմ սօցիալական պատերազմ, միւսները՝ թէ ես հրաժարվեցի այն իդէալից, որ ունէի առաջ եւ որ հիմա բաւականանում եմ ոչ-լուրջ եւ երեխայական բարենորոգումներով։ Ոչ, ես հաւատարիմ եմ մնում այն ծրագրին, որ յայտարարել եմ 1896 թւին ս. Մանդէում, եւ առաջվայ նման համոզված եմ, որ վարձու աչխատանքը նոյնպէս յաւիտենական չէ, որպէս յաւիտենական չէին ստրկութիւնն եւ ճորտութիւնը, եւ որ սեփականութիւնը, առանց որի անհատի համար չէ կարող գոյութիւն ունենալ իսկական ազատութիւն, մի ժամանակ բաժին կը լինի բոլոր մարդկանց առանց բացառութեան։ Կասկած չը կայ, որ այդ իդէալի իրագործումը մօտիկ չէ, որ նա ձեռք կը բերվի հետզհետէ եւ դժուարութեամբ, որ նա ժամանակի եւ կրթութեան գործ է։ 1896 թւին, ինչպէս եւ 1887 թւին, ընտրողների առաջ ես հրաժարվեցի «յեղափոխական» մականունից, չը կամենալով առիթ տալ կարծելու, որ ես ընդունում եմ բռնութիւնը, որպէս միջոց սօցիալական բարենորոգումների։ Ո՛չ, բռնութիւնը եւ դէպքը չեն, որ պէտք է փրկութիւն բերեն պրօլետարիատին։ Նա ձեռք կը բերէ այդ փրկութիւնը՝ օր ըստ օրէ կատարելագործելով իր ընդունակութիւնները, կարգապահութիւն հաստատելով իր մէջ, բարձրացնելով իր դիրքը անընդհատ ջանքերի օգնութեամբ։ Հանրապետութեան կառավարութիւնը իրաւունք եւ պարտականութիւն ունի օգնելու այդ արդիւնաւէտ առաջադիմական ջանքերին։ Այս պատճառով, կամենալով իմ կարողութեան եւ հնարաւորութեան չափ ծառայել հանրապետութեան պաշտպանութեանն եւ սօցիալական առաջադիմութեան գործին, ես ոչ մի միջոց անտես չեմ արել հարթելու համար բանուորների առաջ փրկութեան խաղաղ եւ արդիւնաւէտ ճանապարհները։ Հանրապետական խաղաղութեան այդ քաղաքականութիւնը ես դաւանում եմ բարձրաձայն»։

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

3 հոկտեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Գնդապետ Րուսակովսկու զօրաբաժինը, որ կազմված էր նախաձիգների մի գնդից, 6 թնդանօթներից եւ մի հարիւրեակից, գրաւեց Լալինչէն։ Իշխանութիւնները եւ բնակիչները դիմաւորեցին զօրաբաժինը քաղաքից դուրս։ Ցարաբերութիւնները չատ լաւ են. ճանապարհին բնակիչները աշխատում էին դաշտերում. քաղաքային իշխանութիւնները եւ ցզեան-ցզիւնի կողմից ուղարկված ատեանաւորները հիւրասիրում էին քաղաքում օֆիցերներին. քաղաքայինները առաջարկեցին զօրաբաժնին ուտելեղէնի պաշար։ Լամինչէնից գնդապետ Րուսակովսկու զօրաբաժինը կապ հաստատեց գեներալ Այգուստովի զօրաբաժնի հետ։

ԿՐՕՆՇՏԱԴՏ։ «Полтава» եւ «Севастополь» զրահակիրները այսօր ճանապարհ ընկան դէպի Խաղաղ ովկիանոսը։ Ծովային մինիստրութեան կառավարիչը այցելեց երկու զրահակիրները եւ բարի ճանապարհ մաղթեց օֆիցերներին եւ նաւաստիներին։

ՊԵԿԻՆ։ Անգլիական զօրքերը գրաւեցին ամարային պալատը, որ դատարկել էին ռուսները Պեկինից հեռանալու պատճառով։ Պեկին-Տեանձինի երկաթուղային գծի մի բաժինը, վեց մղոն երկարութեամբ, որ վերականգնել էին ռուսները եւ մինչեւ այժմ պահել էին իրանց ձեռքում, երէկ պաշտօնապէս յանձնվեց գերմանական արշաւախմբի մայեոր Գլազենապին. երկրորդ բաժինը յանձնվեց անգլիացիներին, որոնք եռանդով աշխատում են կարգի բերել նրան. երրորդ բաժինը գտնվում է եապօնացիների ձեռքում։ Ռուս զօրքերը ուղղել էին գծի մի նշանաւոր մասը՝ Եանձունի եւ Պեկինի մէջ տեղում, յուսալով, որ գերմանական երկաթուղային զօրաբաժինների ձեռքին գտնվող մասը կը վերանորոգվի բոլորովին նոյեմբերի սկզբներին։

ԿԱՆՏՕՆ։ Կանտօնի կայսերական զօրքի մի բաժինը յաղթվեց եւ 200 սպանվածների կորուստ ունեցաւ։ Չկան տեղեկութիւններ, որոնք ցոյց տային, թէ ապստամբութիւնը տարածվելիս լինի երկրի ներսում։ Ապստամբական շարժումը, ինչպէս Կաուլօնա թերակղզու, այնպէս էլ Արեւմտեան գետի վրա, չէ կրում օտարերկրացիներին հակառակ բնաւորութիւն։

ՊԱՐԻԶ։ Ելիսեան պալատում տեղի ունեցած խորհուրդը նշանակեց պարլամենտի նստաշրջանի բացումը հոկտեմբերի 24-ին։

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ։ Կօնջեր հեռագրում է, որ չինական կայսրը կը վերադառնայ Պէկին Ամերիկայի պաշտպանութեան տակ։

ՏԵԱՆՁԻՆ։ Դիպլօմատիական մարմնի ժողովի մէջ միաձայն ընդունվեցին Դէլկասսէի առաջարկութիւնները. այսուամենայնիւ Կօնջեր կարծում է, որ ֆրանսիական պայմանները պէտք է առաջարկվեն չինացիներին միայն բանակցութիւնների ժամանակ։ Իտալիայի եւ Անգլիայի դեսպանները պահանջեցին, որ ցզունգ-լի-եամէնը փոխարինվի արտաքին գործերի մինիստրութեամբ եւ որ երկու տարվայ ընթացքում կախված լինի այն հրամանը, որով պատուիրվում է պատժել օտարերկրացիների դէմ ուղղված շարժման յանցաւորներին։ Միւս դեսպանները հաւանութիւն տուին այդ պահանջին։

4 հոկտեմբերի

ՊԱՐԻԶ։ Այսօր գերմանական դեսպանատան միջոցով յանձնված է Գերմանիայի պատասխանը Դելկասսէի յայտագրին։ Լրագիրներից մի քանիսը հաւատացնում են, թէ Դէլկասսէ դիմել է պետութիւններին նոյն յայտագրով, որի մէջ ամփոփում է այն բոլոր պատասխանները, որ տուել են պետութիւնները ֆրանսիական յայտագրին։ Այդ յայտագիրը առաջ կը բերէ կարծիքների փոխանակութիւն պետութիւնների մէջ, որի նպատակը կը լինի համապատասխան հրահանգներ տալ Պեկինի դիպլօմատիական ներկայացուցիչներին։

ԼՕՆԴՕՆ։ Պաշտօնական հաղորդագրութիւնը ասում է, թէ բակտերիօլօգիական հետազօտութեամբ հաստատված է, որ Լօնդօնի արեւելեան մասում տեղի ունեցած հիւանդութեան դէպքը, որի նշանները փոքր ինչ նման էին ժանտախտի, ոչ մի կապ չունի ժանտախտի հետ։

ՀԱԱԳԱ։ Պաշտօնապէս։ Տպագրված է Վիլհելմինա թագուհու հրովարտակը, որով յայտնվում է, թէ նա նշանադրված է Հենրիխ Մեկլենբուրգ-Շվէրինեան դքսի հետ։

ՀՕՆԳԿՕՆԳ։ Ապստամբութիւնը այն երկրի մէջ, որ սահմանակից է Կաուլունի թերակղզուն, շարունակվում է։ Ապստամբները շարժվում են առաջ դէպի արեւելեան գետը։ Ծովապետ Խօ յետաձգում է իր արշաւանքը, թէպէտ եւ նրա ձեռքի տակ այժմ գտնվում են մօտ 4,000 մարդ։ Անգլիական զօրաբաժինը հասաւ սահմանին, ուր եւ բանակ դրեց։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՑԱՑՏՆՈՒՄ Է

—

ԳԱՆՁԱԿ, Ս. Տ.—Ա. Ստացել ենք ձեր գրած թղթակցութիւնը, բայց անկարող եղանք տպագրելու։

ԿԻԵՎ, Զ. Տ.—Զ. Կարդացէք վերեւի պատասխանը։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԷԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ժամերը Պետերբուրգի հաշւով)
տարբերութիւնը 58 րոպէ։

—

	№ 5 գնացքը:	№ 3 գնացքը
Բագուից դուրս է գալիս	ցեր. 4 ժ. 1 ր.	գիշ. 11 ժ. 29 ր.
Թիֆլիս է հասնում	առ. 8 » 53 »	եր. 5 » 34 »
Թիֆլիսից դուրս է գալիս	» 9 » 32 »	եր. 6 » 34 »
Բաթում է հասնում	եր. 9 » 1 »	առ. 7 » 14 »

	№ 6 գնացքը:	№ 4 գնացքը.
Բաթումից դուրս է գալիս	առ. 7 ժ. 50 ր.	եր. 7 ժ. 59 ր.
Թիֆլիս է հասնում	եր. 7 » 15 »	առ. 8 » 42 »
Թիֆլիսից դուրս է գալիս	» 7 » 45 »	» 10 » 05 »
Բագու է հասնում	ցեր. 12 » 10 «	» 5 » 16 »

արագ գնացք

Թիֆլիսից դուրս է գալիս	ցեր.	11 ժ. 19 ր.
Բաթում է հասնում	երեկ.	9 » 41 »
Բաթումից դուրս է գալիս	գիշ.	11 » 18 »
Թիֆլիս է հասնում	առաւ.	9 » 30 »

—

Թիֆլիսից դէպի Կարս դուրս է գալիս	երեկ.	9 ժ. —
Ալէքսանդրոպօլ հասնում է	առ.	7 » 46 ր.
Կարս հասնում է	ցեր.	12 » 56 »
Կարսից դուրս է գալիս	ցեր.	3 » 29 «
Ալէքսանդրոպօլից դուրս է գալիս	երեկ.	8 » 05 »
Թիֆլիս հասնում է	առ.	7 » 15 »

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
ամեն օր, բացի կիրակի օրերից։
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝
Բ. Ա. Նաւասարդեան—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հիւանդ.
Ն. Մ. Ջիկօվանի—9—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային հ.
Ի. Յ. Պրօտասեվիչ—12—1 ժ. ականջի, քթի, կոկորդի և կրծքի հ.
Զ. Ի. Բաբանասեանց—11—12 ժ. կանանց և երեխայոց հիւանդ.
Ա. Պ. Նարապետեանց—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Ի. Յ. Պրօտասեվիչ—5–6 ժ.
Ա. Ն. Ծայակովսկի—6–7 ժ. նեարդային (էլեկտրաբուժութիւն), վեներ. և մորթու հ.
Բ. Ա. Նաւասարդեան—7½—8 ժ.
Վճար 50 կ. չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։
Օ. Տ. Առվանիտակի—տանը. ծաղկահատ և բժշկական մարմնամարզ. դիմել 11—1 ժ.։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ

КАПИЛЛЕРИНЪ
НОВОЕ СОВЕРШЕННО БЕЗВРЕДНОЕ СРЕДСТВО
ВОЗВРАЩАЕТЪ СѢДЫМЪ ВОЛОСАМЪ ИХЪ ПРЕЖНІЙ ЦВѢТЪ
ЦѢНА 2 РУБ.
А. СІУ и Ко.
М 109.538

Ատամների եւ բերանի խոռոչի հիւանդութիւնների
ԲԺԻՇԿ ՆԻԿ. ԿԱՃԿԱՃԵԱՆ
ընդունում է հիւանդներ առաւ. 10—2 ժ. եւ երեկ, 5—7 ժ.։ Երեւանեան հրապարակ. տ. Խարազեանի. Роиновъ-ի լուսանկարչական գործարանի տակը։ Эриванская площадь, домъ Харазова. (Ե. Հ. Չ. 18—25

ՎԵՏՑԷԼԻ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ
Հինգշաբթի, հոկտեմբերի 5-ին,
Դերասան պ. Ց. ԿԱՐԻՆԵԱՆԸ, մասնակցութեամբ տեղական սիրողների, կը ներկայացնէ
I
ԷԼԻ ՄԷԿ ԶՈՀ
Կօմէդիա 5 արար. հեղ. Գ. Սունդուկեանի։
II
ԽԵԼԱԳԱՐԻ ՑԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ
Հեղ. Գօգօլի, գրիմով եւ զգեստով կը կատարէ պ. Կարինեանը։
Սկիզբն է ճիշդ 8½ ժամին երեկոյեան։

Վիէննայում լոյս տեսաւ
„ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՆՑԵԱԼԸՆ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅԸՆ"
I մաս
Կիլիկիայի քարտէզով, Զէյթունի յատակագծով, Զէյթունի տեսարանով եւ զէյթունցի կորիճի պատկերով։
Գինը 1 ր. 50 կ. կամ 3 ֆրանկ 75 ս.
(ճանապարհածախքով 1 ր. 75 կ. կամ 4 ֆր.)
Դիմել Ռուսաստանից՝ Тифлисъ. Центральная книжная торговля, իսկ արտասահմանից Mechitharisten—Buchdruckerei, Wien, VII/2, Mechitharistengasse 4.
(ՍՏԱՑՎԱԾ ԵՆ ՍԱԿԱՒԱԹԻՒ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ)
(Հ. Չ.) 14—20

Ղուքայի հայոց ս. Աստուածածին եկեղեցու համար հարկաւոր է մի տիրացու, որ գիտենայ ձայնագրութիւն եւ չարականի հին եղանակները։ Պայմանների մասին դիմել Ղուբա, երէցփոխ Մէլիք-Դադայեանցին։ 3—3

ԲԺԻՇԿ Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆ
վերադառնալով Թիֆլիս, վերանորոգեց բերանի խոռոչի եւ ատամների հիւանդութիւնների բժշկութիւնը։ Ընդունելութիւնը առաւօտեան 10—2 ժ. եւ երեկ. 5—7½ ժ. իր նոր բնակարանում, որ գտնվում է հին բնակարանին կից Վելիամինեան փող. տ. Քարտաշեանի, № 4 [Вельяминовская ул. № 4, домъ Карташянъ]
18—25

Երդուեալ հաւատարմատարի օգնական
ԳԷՈՐԳ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
— Ա Տ Ո Ր Ե Ա Ն —
տեղափոխվել է Դավիդօվսկայա փողոց (Գօլօվինսկիյ պր., կլխին, Գիմնաւայի տունը), № 5. 2—5

Բ Ժ Ի Շ Կ
ՏԻԳՐԱՆ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
Ընդունում է առաւօտեան 11—12 ժ. եւ երեկոյեան 5—6 ժ.
Մասնագիտութիւն՝ ներքին եւ երեխայոց հիւանդութիւններ։
Шелковниковская (Большая Кривая), д. Шаумова, № 18. 4—20

ՎԱՐԺԱՐԱՆ ԵՒ ՊԱՆՍԻՈՆ
Յ. ՂԱՐԱԳԵՕԶԵԱՆԻ
(Գոյ. VIII-րորդ տարին. Թիֆլիս Կուկիա, Тургеневская ул. № 5)
Բաղկացած է երկու պատրաստական դասարաններից, որոնք իրանց դասընթացով համապատասխան են պետական միջնակարգ դպրոցների նոյն դասարաններին։ Դպրոցում աշակերտները պատրաստվում են գիմնազիաներ, րէալական եւ այլ պետական վարժարաններ մտնելու համար։ Աշակերտները ընդունվում են իբրեւ գիշերօթիկ, ցերեկօթիկ ու երթեւեկներ։ Կովկասի ուսումնարանական վարչութեան թոյլատուութեամբ ընդունվում են նաեւ բոլոր կառավարչական դպրանոցների ստորին դասարաններից աշակերտներ՝ իրանց դասերի վերակրկնութեամբ հանդերձ։ Վարժարանում աւանդվում են նաեւ կրօն, հայոց լեզու, ֆրանսերէն լեզու եւ համառօտ հայրենագիտութիւն՝ փորձված ու հմուտ դասատուների ղեկավարութեամբ։
Դպրոցի կառավարիչ՝ Յ. Ղարագեօզեան
1—4 (Հ. Չ.)

Սարգիս Վ. Աբրահամեան
Հասցէ. Սօլօլակ, Գանօվսկայեա փող. տ. Թամամշեվի, № 26, բն. № 9.
Սովորեցնում եւ պատրաստում է երկու սեռի անձանց չորս ամսվայ ընթացքում, երաշխաւորութեամբ եւ հարկաւոր դէպքում—յանձնարարականներ տալով պարապմունքներ գտնելու համար
ՀԱՇՈՒԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ
1) Կրկնակի իտալական հաշուապահութիւն իր բոլոր ճիւղերով.
2) Առեւտրական թուաբանութիւն.
) Առեւտրական թղթակցութիւն։
4) Գեղագրութիւն, ուսումնասիրութիւն զանազան տեսակ չրիֆտների եւ ուղղումն ամենավատ ձեռքերի։
Կարելի է տեսնել առաւօտեան ժամի 9-ից մինչեւ 11-ը եւ 4-ից մինչեւ 7-ը երեկոյեան։ (Չ. Ո. Չ.) 9—14

ԲՕՄԲԷՅԻ ԵՒ ՑԷՅԼՕՆԻ
ԹԷՅ
Բօմբէյի եւ Ցէյլօնի առաջնակարգ թէյի տուներու հետ ուղղակի բանակցութեան մտած եւ այս անգամ Բօմբէյի ընտիր թէյերէն զանազան տեսակներ բերել տուած ենք խիստ դիւրամատչելի գիներով։
Ամեն անոնք՝ որք կը փափագին արժան եւ ընտիր թէյ գնել մեծաքանակ, թող հաճին դիմել մանրամասնութեանը համար Մայսուրաձէ եւ Խօջափարուխովի քարավանսարան, թիւ 16, Հայկ Փէշտիմալճեանի գրասենեակին։
Քիչ օրէն նաեւ կը ստանանք Ցէյլօնի թէյերէ կարեւոր բաժին մը, որոնք արդէն ճամբայ ելած են։ (Ե. Ու.) 8—10

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET C-ie
ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.
Կանոնաւոր եւ ուղղակի նաւագնացութիւն ՄԱՐՍԷԼԻՑ ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ։
Եւ հակառակը՝ Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզօն, Սամսօն եւ Պօլիս։ Մեկնում է Բաթումից չորեքշաբթի, 11/24 հոկտեմբերի—շոգենաւը, ԱՆԱՏՕԼԻ կապիտան ԲԻԱՆԿԻ։ Եւ այսպէս շարունակաբար, երկու շաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի օրերը, ժամը 4-ին ճաշից յետոյ։
Բաթումից Պարիզ ուղղակի հաղորդակցութեան տոմսակներ տրվում են սովորականից պակաս գներով։
Ամիսը մի անգամ կանոնաւոր հաղորդակցութիւն Բաթումի եւ Անտվերպէնի մէջ, ընդունելով ապրանքներ բոլոր հիւսիսային նաւահանգիստների համար։
Ապրանքների եւ ճանապարհորդների մասին հարկաւոր տեղեկութիւններ ստանալու համար թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան գործակատարներին՝
ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ—պ. Վիկտոր դ'Արնօին, Նաբէրէժնայա։ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ—պ. Օ. Գ. Բարխկենդամեանին, Սիօնի փող. Խօջափարուխովի եւ Մայսուրաձէի քարվանսարա։ ԲԱԳՈՒ—եղբ. Վ. եւ Ի. Մուխթաֆեաններին, Նաբէրէժնայա փողոց, տուն Կրասիլնիկօվի, № 27։ ՆՕՎՕՐՕՍԻՅՍԿ—Վլադիկաւկազի երկաթուղու առեւտրական գործակալութիւն (Ե. Հ. Չ.) 1—20